

1.- **Filosofia**: etimològicament prové del grec *philos* “amic o amant de...” i *sophia* “saviesa”, de manera que el seu sentit originari seria “amic o amant de la saviesa”, expressió que traduïda a un llenguatge actual vendria expressar el desig de conèixer i d’assolir la veritat. Des d’aquesta significació originària es pot apreciar com la filosofia parteix del reconeixement de la pròpia ignorància, doncs qui estima o s’acosta a la saviesa és precisament aquell que s’adona que no la posseeix i desitja posseir-la, tot i que és conscient que mai podrà posseir-la absolutament (en cas contrari seria un *sophós* “savi” (posseïdor de la saviesa) i no un *philosophós*). D’aquí que la filosofia sigui una recerca constant i sempre inacabada de la veritat guiada per un anhel o desig de conèixer. L’origen de la filosofia es situa al segle VIè a.C a Grècia.

2.- **Big Bang** (Gran Explosió): Hipòtesi cosmològica segons la qual l’Univers s’originà aproximadament fa uns 15.000 milions d’anys, a causa de la violenta explosió d’un àtom inicial o bola de foc superdensa, comprimida en un mínim espai a una temperatura de 10 elevat a la 12a potència, que contenia matèria i energia. En el moment després de l’explosió l’univers era una espècie de brou a una temperatura de 10.000 graus centígrads (a 700 graus es produeix la incineració). A causa d’aquesta explosió, l’univers entre en una fase d’expansió i refredament gradual que avui dia encara continua. En relació a l’origen temporal, la Via Làctia es formà fa uns 11.000 milions d’anys, mentre que el Sistema Solar (que es troba dins ella) s’hauria anat constituint fa 6.000 milions d’anys. Finalment, el nostre planeta hauria aparegut fa 4.600 milions d’anys.

3.- **Evolució**: procés pel qual tots els éssers vius s’han desenvolupat a partir d’organismes primitius mitjançant canvis al llarg del temps, constituint les diferents espècies.

4.- **Creacionisme-Fixisme**: plantejaments biològics que afirmen la invariabilitat de les espècies, és a dir, la impossibilitat del seu canvi. Així mateix, consideren que cadascuna de les espècies existents ha aparegut separatament respecte les altres. Per la seva banda, el creacionisme afegeix a l’anterior la convicció que el conjunt de les espècies han estat creades per un ésser superior (Déu) el qual les ha dissenyades a la perfecció des del principi de la seva existència i, per tant, tal com són ara. Dins l’esquema creacionista, l’ésser humà és el cim de la creació (la finalitat de tota ella), una criatura semblant, predilecta i, per tant, propera al Déu creador, en cap cas vinculada o emparentada amb els animals, i amb un transcendència existencial. Aquestes dues teories foren plenament vigents fins a mitjans del segle XIX, és a dir, fins a l’aparició dels plantejaments evolucionistes, els quals tot i que inicialment no serien acceptats, acabarien imposant-se dins la comunitat científica. Actualment, la visió creacionista es presenta amb el nom de “teoria del disseny intel·ligent”, tot i que només una minoria de científics (marcadament religiosos) la defensa. Aquesta perspectiva parteix d’acceptar la teoria evolucionista però afirmant que el procés evolutiu no està regit per l’atzar, sinó per una intel·ligència dissenyadora que, en definitiva, s’assimila a Déu. Semblantment a com durant els segles de l’època medieval es considerava que la història de la humanitat estava tutelada per la Providència divina i que, per tant, tot el que succeïa s’esdevenia necessàriament en consonància amb el projecte de la divinitat havia disposat, aquí es considera que la història evolutiva està marcada, guiada, predeterminada per Déu amb l’objectiu final de major complexitat que seria l’ésser humà, cim de la creació evolutiva.

5.- **Evolucionisme - Evolució per selecció natural:** plantejament biològic defensat per Darwin a meitat del segle XIX, el qual afirma que els éssers vius s'han desenvolupat a partir d'organismes primitius mitjançant canvis al llarg del temps, constituint les diferents espècies, algunes de les quals han sobreviscut fins al nostres dies mentre que d'altres s'han extingit. El mecanisme que "decideix" quines sobreviuen i quines s'extingeixen s'anomena *selecció natural*, i bàsicament consisteix en l'adaptació (o no) dels individus de l'espècie al medi en el qual habiten. Les passes que marquen el procés d'evolució per selecció natural són les quatre següents: 1) aparició de, com a mínim, una variació en l'individu o un canvi en el medi; 2) aquesta variació provoca una major, menor o neutre adaptabilitat al medi; 3) si la variació és positiva adaptativament l'individu queda seleccionat per sobreviure, mentre que si és adaptativament perjudicial serà seleccionat per desaparèixer, en cas de ser neutre, no afecta per res; 4) els individus que sobreviuen es reproduïxen, i els seus descendents heretaran aquesta característica positiva. El plantejament evolucionista implica que els conjunt d'éssers vius, inclosos els humans, són bàsicament animals evolucionats, emparentats primitivament els uns amb els altres, apareguts com a fruit de l'atzar i la casualitat, és a dir, amb una existència contingent, i abocats tard o d'hora a la possibilitat d'un procés d'extinció o a l'aparició de nous canvis. Dins aquest esquema, desapareix tot sentit de transcendència de l'existència humana, la qual apareix com fortuïta, tarda i contingent. Durant el segle XX els avanços en matèria d'investigació genètica complementaran el plantejament evolucionista, descobrint la causa de l'aparició dels canvis morfològics, és a dir, les mutacions genètiques, o el que és el mateix, l'error en la duplicació de les cadenes d'ADN. Aquesta unió entre genètica i biologia es coneix amb el nom de *teoria sintètica*.

6.- **Hominització:** procés evolutiu d'aparició i constitució de l'espècie *homo*. Aquest procés incideix en l'aparició de variacions físiques (canvis anatòmics) que són transmeses per herència genètica. El procés d'hominització constitueix la dimensió natural-biològica de l'ésser humà.

7.- **Natura:** etimològicament és una paraula que prové del llatí *nasci* "néixer", significant per tant, tot allò que és posseït per naixement, tot allò transmès genèticament.

8.- **Humanització:** procés evolutiu d'aparició i constitució de la cultura. Aquest procés genera canvis conductuals (comportaments), els quals són transmesos per aprenentatge social. El procés d'humanització constitueix la dimensió cultural de l'ésser humà i és el fenomen que el converteix en específica i radicalment diferent a la resta d'éssers vius.

9.- **Cultura:** etimològicament prové de la paraula llatina *colere* "conrear", significant per tant, tot allò que s'adquireix com a resultat d'un treball previ. En contrast amb allò natural (que és posseït per naixement, per herència genètica), allò cultural necessita de l'aprenentatge, d'aquí que definim "cultura" com tota aquella informació transmesa per aprenentatge social. La cultura, com a fenomen exclusivament humà, es caracteritza per ser: *apresa*, doncs no es neix amb ella, sinó que cal interioritzar-la; *social*, ja que es transmet dins una societat, de manera que no hi ha societat sense cultura ni cultura sense societat; *simbòlica*, perquè el mitjà de transmissió de la

mateixa són tot el conjunt de símbols que utilitza l'ésser humà; *plural*, en el sentit que no és única ni uniforme, sinó que n'hi ha una multiplicitat; i finalment, *històrica*, donat que tota cultura es va modificant, canviant, al llarg del temps.

10.- ***Aprenentatge "cultural" animal***: aprenentatge que es dona per imitació, això és, observació directa de la conducta d'algun dels seus congèneres, i repetició de la mateixa.

11.- ***Senyal***: element bàsic de la comunicació animal, que es caracteritza per ser genèticament determinat. El nexa entre el gest, el so, etc. i el significat del mateix està determinat naturalment, genèticament (per exemple: la dansa de les abelles, els moviments dels rituals d'aparellament en general, els crits d'alerta dels primats, etc.). a cada espècie es manté constant el nombre de senyals utilitzats, és a dir, no en creen de nous ni modifiquen els existents.

12.- ***Símbol***: tot allò que representa quelcom (realitat material, idea, sentiment, etc.) de manera convencional. La relació entre el símbol i el seu significat no és fixa ni natural, sinó culturalment creada i, per tant, modificable i variable.

13.- ***Llenguatge de doble articulació***: instrument de comunicació característic de l'espècie humana en el que, a partir d'unitats sense significat, s'articulen signes amb significat. Concretament, la primera articulació consisteix en, a partir d'un conjunt finit d'unitats sense significat (l'alfabet), construir tot un conjunt de símbols amb significat (paraules); la segona articulació parteix d'aquest conjunt de símbols amb significat, i els combina formant un nombre infinit de proposicions amb significat. El llenguatge de doble articulació ha estat un instrument essencial per a la cultura humana i, en conseqüència, per a l'existència de l'espècie de manera que podem dir que, com a mínim, és important en tres sentits: com instrument de comunicació i transmissió d'informació; com unificador de l'experiència humana dins el temps, doncs permet fer present allò passat i anticipar allò futur; com a condició de possibilitat del pensament, doncs bona part del nostre pensar és un pensar lingüístic.

14.- ***Convenció, convencional***: qualsevol pauta de conducta, creença, valor, llei, etc. que s'estableix com a fruit d'un consens o acord social, és a dir, culturalment. Tot el que és convencional té la característica que, igual que va ser creat, pot ser eliminat o modificat, és a dir, la seva validesa depèn del reconeixement que li atorguen els individus. Els sofistes (S.V-IV a.C) foren els primers pensadors que s'adonaren que dins una societat o cultura, molt sovint, allò convencional s'apareix als individus d'aquella societat com a natural, és a dir com a immodificable. Aquesta percepció que naturalitza allò cultural és el resultat de l'endoculturalització.

15.- ***Homogeneïtat estructural cultural***: etimològicament del grec *homo*, "semblant, igual"; *gen*, "origen", parlem d'homogeneïtat estructural de les cultures per referir-nos al fet que, per sota de tota la diversitat que manifesten aquestes entre si, totes elles constitueixen una resposta (diferent) a unes necessitats naturals bàsiques idèntiques compartides per tota l'espècie. Tenint en compte que la cultura és originàriament una estratègia d'adaptació al medi per a sobreviure, l'homogeneïtat es trobaria en les qüestions (necessitats vitals) a què responen totes les cultures, tot i que no en les respostes concretes. Així, totes les cultures contenen: sistemes d'organització del treball dedicat a la producció d'allò necessari per a subsistir; una estructura familiar o

de parentiu; un codi de regles o normes de comportament, de creences i valors, és a dir, una moral; cert nombre d'institucions socials dedicades a articular la convivència; tot un conjunt de manifestacions artístiques. La diversitat cultural que es construeix sobre aquesta homogeneïtat s'explica per l'elevat grau d'indeterminació instintiva humana, i per factors ecològics (entorn), geogràfics (aïllament) i històrics (transformació gradual).

16.- **Endoculturalització**: etimològicament del grec *endo*, “dins, a l'interior de”. Procés que permet a un individu assimilar i interioritzar el sistema cultural del grup al qual pertany.

17.- **Etnocentrisme**: etimològicament del grec *ethnos*, “poble, raça”; *kentrum*, “centre”. Actitud cap a la diversitat cultural consistent en jutjar la resta de cultures des de la perspectiva de la cultura pròpia, donant per fet que aquesta és la natural i pròpiament humana i, per tant, la millor. Aquesta predisposició cap a la resta de cultures és el resultat del procés d'endoculturalització afegit a una manca d'actitud crítica. Com aquest procés es sol produir des del naixement i infantesa cap endavant, la persona s'acostuma des de petita a veure a tothom al seu voltant compartint unes pautes comunes bàsiques d'acció, creences, valors, etc.. de manera que en la seva normalitat, s'apareixen al subjecte com a “naturals” i tot el que se'n diferencia es converteix immediatament en anormal, dolent, degenerat, etc. l'actitud etnocèntrica pot conduir al racisme i la xenofòbia.

18.- **Racisme**: actitud que es construeix sobre l'ús ideològic del concepte “raça” (aplicat i utilitzat per classificar i diferenciar les poblacions humanes que comparteixen trets morfològics observables comuns). Així, el racisme realitza tres afirmacions o tesis bàsiques: 1a.- Hi ha races superiors i inferiors; 2a.- Aquesta superioritat o inferioritat racial es manifesta en la superioritat o inferioritat de les cultures produïdes respectivament per les diverses races; 3a.- Les diferències en els èxits culturals i en la capacitat intel·lectual dels individus, estan genèticament determinades per la raça a la qual pertanyen. En definitiva, el racisme sustenta un lligam entre la genètica (natura) i la cultura concreta produïda, de manera que des d'aquest punt de vista, s'acaba afirmant un contrasentit: que la cultura no és cultural, sinó natural. El racisme es veu refutat per diversos motius: en primer lloc, per que l'experiència demostra que l'origen racial(genètic) dels individus no té cap relació amb la seva capacitat per assimilar qualsevol cultura. Si la tesis racista fos correcta, s'hauria de produir una connexió necessària i exclusiva entre raça i cultura, és a dir, que cada tipus de raça produeix un sol tipus de cultura i no en pot assimilar ni produir cap altre, al mateix temps que cap altre grup racial podria assimilar o produir aquella cultura; en segon lloc, perquè s'ha demostrat que les diferències en els èxits i capacitats intel·lectuals dels individus no provenen de diferències racials, sinó de factors socials (per exemple, major/menor accés a l'educació) i biològics particulars.

19.- **Relativisme (I)**: actitud cap a la diversitat cultural la qual considera que cada cultura ha de ser jutjada des de si mateixa, és a dir, que la validesa o invalidesa d'una determinada pauta cultural, és relativa, depèn, del sistema cultural al qual aquesta pauta pertany. El relativisme constitueix una reacció contra l'etnocentrisme, i afirma que el camí adequat per comprendre qualsevol cultura consisteix en estudiar-la des de dins, des de la seva pròpia perspectiva, i no etnocèntricament des de la pròpia. En tractar les cultures com sistemes autònoms, tancats i incommensurables, el relativisme

presenta el problema de la impossibilitat de trobar criteris que permetin comparar o jutjar les diferents pautes culturals (doncs qualsevol judici es faria des d'una cultura determinada i això seria caure en l'etnocentrisme). La conseqüència directa de l'anterior és que tota pràctica cultural és vàlida dins la cultura que la genera i, per tant, tota crítica a la mateixa des d'una cultura externa és símptoma d'etnocentrisme. En definitiva: tot és vàlid (inclosa, per exemple, l'ablació de clítoris practicada a Somàlia).

20.- **Interculturalisme**: actitud cap a la diversitat cultural que accepta l'especificitat de cada cultura, alhora que afirma l'existència de valors aculturals (universals, vàlids per a totes les cultures) i la necessitat de propiciar el diàleg intercultural per tal de descobrir-los, així com per respectar mútuament aquells que no es comparteixen. Aquests valors aculturals universals servien de criteri per jutjar, comparar i criticar les pràctiques de les diverses cultures, salvant així el problema del "tot val" relativista. Aquestes instàncies aculturals serien les necessitats pròpies de la naturalesa humana codificades en el que avui en dia anomenam Drets Humans, els quals es basen en els valors de la llibertat, igualtat i dignitat humanes.

21.- **Història**: etimològicament del grec *história*, significava "coneixement adquirit mitjançant investigació", i com la investigació sol expressar-se mitjançant una narració, el seu significat ha derivat cap a "relat de fets cronològicament ordenat" utilitzant la mateixa paraula tant per a la narració dels fets com per als fets mateixos. Des del punt de vista filosòfic, i partint de la premissa que *som allò que fem*, entenem per història no només el conjunt d'esdeveniments que realitzaren els humans en el passat, sinó també i lligat amb l'anterior, allò que els humans han fet de si mateixos al llarg del temps. L'ésser humà és un ésser històric, és a dir, té i genera una història, a causa d'aquella característica que anomenam *historicitat*.

22.- **Historicitat**: capacitat de constituir una història, de fer-se a si mateix al llarg del temps, tant individual com col·lectivament. La historicitat té la seva arrel en el caràcter obert de la naturalesa humana, això és, en la seva baixa dotació instintiva, la qual atorga un grau d'indeterminació elevat al comportament humà i, per tant, permet que aquest es determini en una gran multiplicitat de possibilitats diferents. D'això en resulta que l'humà, és un ésser que sempre s'està fent o que sempre està per fer. Dit en altres paraules, la llibertat humana és la base del canvi històric, doncs l'humà és actor i autor de la seva pròpia història, esdevenint així el seu protagonista i assumint el futur com a tasca pròpia.

23.- **Circumstància**: etimològicament del llatí *circums*, "al voltant", i *stantia*, "ser-estar", significat per tant "allò que envolta", cadascuna de les condicions (temps, manera, lloc, etc) en que té lloc un esdeveniment. La circumstància constitueix tot el conjunt de factors que envolten, emmarquen, contextualitzen la vida d'un individu, els quals no són normalment elegits per aquest, però que el condicionen i determinen en gran manera. D'aquesta manera, la identitat de l'individu no es pot entendre sense allò circumstancial, que l'envolta, condiona i defineix, tot i que en molts casos no ha elegit. D'aquí la famosa frase d'Ortega "Jo sóc jo i la meua circumstància" la qual expressa aquest contrast entre allò elegit lliurement pel subjecte, el jo que es fa a si mateix amb els seus actes, tot i que a partir i dins d'un gran cúmul de factors històrics i relacions socials circumstancials que no ha elegit però que el condicionen i marquen el gruix d'opcions entre les que pot triar i exercir la seva llibertat.

24.- **Historicisme**: corrent filosòfic que considera a l'ésser humà com un ésser històric, és a dir, que no és un ésser fix i immutable, sinó que forma part de la seva naturalesa el fet d'anar canviant i ser ell mateix l'artífex del seu canvi. Des d'aquesta perspectiva, l'ésser humà és la seva història: allò que ha fet, fa i farà.

25.- **Ànima**: etimològicament, prové del grec *anemos* "aire, vent" (d'aquí vendria *animal* "vivent; qui té alè o aire"). L'ànima és entesa tradicionalment com el principi de vida d'un cos, o dit d'altra manera, com aquella substància immaterial, espiritual i normalment immortal que atorga vida a la substància material i corporal que anomenam *cos*. Així, amb aquest concepte fem referència a les dues característiques que s'atribueixen a allò espiritual: ser un principi vivificador (alènia és símptoma i condició necessària de la vida) i ser immaterial (l'aire és aquell element que gairebé és imperceptible, no observable en si mateix, gairebé *immaterial*). L'ànima s'ha identificat amb la ment, la consciència o en definitiva amb allò psíquic (que alhora s'identifica amb el *jo*). Altres conceptes que s'hi relacionen són: **psíquic**, que prové del grec *psiché* i significa "ment, consciència, ànima"; **esperit**, provinent etimològicament de llatí *spiritus-spirare* "respirar, alènia" i per tant, referint a allò entès com immaterial i vivificador; **ment**, paraula d'arrel llatina *mens* "pensar", que actualment significa conjunt de les funcions psíquiques també anomenades processos mentals (fixem-nos com per ment no entenem una *cosa*, sinó únicament una activitat o conjunt de processos). En general, la defensa de l'existència de l'ànima com a substància o entitat independent del cos, prové de posicions dualistes vinculades amb la religió i la promesa de transcendència o immortalitat de la vida humana.

26.- **Dualisme**: concepció filosòfica i sovint religiosa, que afirma l'existència de dos principis o realitats irreductibles entre sí i independents l'una de l'altra: el cos, o substància material, física i mortal; l'ànima, o substància immaterial, espiritual, psíquica i immortal. D'aquesta manera, l'ésser humà seria un compost, resultat de la unió d'ambdues substàncies, tot i que la principal, la que s'identifica amb l'essència de l'individu, seria l'anímica. Des d'aquesta perspectiva s'atorga a la vida física una càrrega de provisionalitat i a la mort un sentit de transcendència.

27.- **Monisme materialista**: posició filosòfica que considera que el conjunt del que anomenam *realitat*, inclòs l'ésser humà, està format únicament per matèria en moviment dins l'espai buit. Vinculat en l'actualitat a l'evolucionisme, l'atomisme i l'emergentisme, afirma que l'evolució ha anat produint atzarosament diferents i més complexes configuracions de la matèria (àtoms), de les quals han anat emergint noves propietats. D'aquesta manera, l'ésser humà seria una única realitat material que en el seu desenvolupament vital es desplega en dues dimensions, corporal i psíquica, emergint aquesta última de l'anterior. Des d'aquesta concepció, la vida física apareix com l'única possible i la mort com el final de la mateixa, desapareixent tot sentit de transcendència.

28.- **Consciència**: etimològicament del llatí *consciens-conscientis* "prendre coneixement, adonar-se'n", significa aquella propietat d'alguns actes mentals mitjançant la qual el subjecte s'adona d'aquests. La consciència pot ser *directa* o consciència d'un objecte ("La taula és verda"), i també *reflexa* o consciència del propi procés mental desenvolupat ("Estic percebent que la taula és verda"). Del fenomen de la consciència se'ns deriven o se'ns mostren immediatament dos elements: l'acte

mental (recordar, pensar, etc.) i el subjecte o *jo* que el realitza (jo penso, jo recordo, etc.).

29.- **Intencionalitat**: etimològicament del llatí *intentio/tendere* “tendir cap a quelcom”, refereix a aquella característica dels actes mentals segons la qual aquests actes sempre es refereixen o recauen sobre alguna cosa com a objecte seu (no podem pensar, recordar, odiar, etc. en abstracte, sinó que pensam *en allò*, recordam *aquell moment* o odiam *tal individu*). De la intencionalitat se’ns fan presents tres elements: l’acte mental, el subjecte o jo que el realitza, i l’objecte sobre el que recau.

30.- **Intimitat**: etimològicament del llatí *intimare* “endinsar, fer conèixer o veure l’interior”. Aquest concepte denota la privacitat pròpia dels processos mentals, el fet que aquests només són accessibles directament a la persona a qui pertanyen, en oposició a la publicitat dels fets físics (els quals són accessibles per a qualsevol observador).

31.- **Caràcter representacional**: els fets mentals són re-presentacions (dur a la presència) d’objectes, sensacions, desitjos, etc. de la realitat mental i extramental.

32.- **Psicoanàlisi**: concepció sobre la naturalesa psíquica humana que aporta o constitueix un mètode per al tractament de les neurosis (alteracions psíquiques en forma d’angoixes, sentiments de culpabilitat i inhibicions que solen anar acompanyades de conseqüències físiques com: trastorns digestius, insomni, parla, etc). La concepció psicoanalítica, fundada per Sigmund Freud a finals del s.XIX i principis del XX, es caracteritza pel següent: a) tot acte humà, inclosos els mentals, tenen una causa o motivació, un *sentit* (d’aquí que Freud afirmi l’existència d’una significació dels somnis, i actes fallits o lapsus); b) en la ment humana existeixen tota una sèrie d’actes mentals, o dimensió psíquica, que és *inconscient*, és a dir, de la que el subjecte no s’adona de la seva existència tot i que aquesta exerceix pressió i funciona com a motor d’actes a la vida conscient; c) la naturalesa de la vida psíquica humana és *conflictiva*, doncs en ella operen tendències o forces contràries que impulsen el subjecte en direccions oposades.

33.- **Inconscient**: conjunt d’estats, fets o processos que no són copsats per la consciència, que tenen lloc a la zona psíquica, però no són advertits pel subjecte. Allò inconscient ve a ser la capa més profunda dels processos psíquics, la regió completament obscura de la nostra ment. No tots els processos inconscients esdevenen conscients, sinó que just al contrari, la part més considerable de la vida psíquica es desenvolupa en l’inconscient, ja bé exercint una constant pressió sobre la consciència (la qual censura o no els actes), ja bé determinant la consciència mateixa sense que aquesta ho adverteixi. L’inconscient lliga la infantesa amb la vida adulta i constitueix un rerefons omnipresent que exerceix continua influència causal sobre el pensament i la conducta.

34.- **Allò**: és la part inconscient del subjecte. En ella es troben els impulsos o instints que constitueixen la força motriu de molts d’actes psíquics. Freud identifica principalment dos tipus d’impulsos: *eros* o pulsio de vida, lligat amb la reproducció i cura de la pròpia vida i, per tant, absolutament vinculat amb l’instint sexual; *thanatos* o pulsio de mort, lligat a l’agressivitat contra allò que amenaça o perjudica la pròpia existència. Aquests impulsos funcionen pel *principi de plaer*, és a dir, aspiren a ser

satisfets en tot moment que es presenten, però la naturalesa social humana requereix de la seva repressió com a mínim en un determinat grau per a poder garantir la convivència. Aquest procés repressiu es du a terme en l'educació de l'individu per part de les diferents autoritats: família, escola, església, Estat, etc. Si la seva repressió és exagerada i l'energia del subjecte no és canalitzada externament en el sentit desitjat, sol conduir a l'estat de neurosi. Fixem-nos com, en general, l'allò manifesta la nostra herència evolutiva animal, és la nostra part impulsiva, natural i animal que no té regles de cap classe i que vol satisfer tots els seus desitjos guiada per la recerca del plaer.

35.- **Superjò**: constitueix l'ideal socialment (les expectatives que s'han posat sobre nosaltres) inculcat del que hauria de ser el jo, expressat en el conjunt de normes que s'han adquirit i interioritzat des de la infantesa, i que tenen per funció controlar i orientar en un determinat sentit el comportament del jo. Aquestes normes morals (prescripcions i prohibicions) apareixen alhora com a *desitjables* (per la seva aparent racionalitat i vàlua) i *indesitjables* (per suposar una repressió de les pulsions que emanen de l'allò, per oposar-se a la seva satisfacció). En el superjò es plasma en la nostra ment l'evolució històrica de la naturalesa social i cultural humana i dóna lloc a l'aparició de la *consciència moral*. Aquesta sociabilitat humana implica la repressió o inhibició parcialment o en determinades situacions, d'alguns impulsos, configurant-se així la conducta de l'individu en una dicotomia i tensió entre allò volgut/allò que hauria de voler o entre allò fet/allò que s'hauria de fer.

36.- **Jo**: part de l'individu que tracta amb el món, resultant del conflicte entre les pulsions animals naturals de l'allò i les restriccions morals culturals del superjò. Així com el superjò es basa en el principi d'idealitat, i l'allò en el de plaer, el jo es basa en el *principi de realitat*, és a dir, entén que no pot satisfer totes les pulsions i desitjos que se li apareixen en tot grau i en tot moment. La realitat suposa un fre a les pretensions de l'allò i el jo impedeix (censura) la realització de determinats actes i, fins i tot, censura alguns desigs en si mateixos (desitja no desitjar tal o qual cosa). Si el superjò construeix un ideal extremadament repressiu i no dóna lloc per canalitzar l'energia provinent de les pulsions de l'allò, el subjecte pot desembocar en un estat de patologia neuròtica.

37.- **Metàfora de la computadora**: perspectiva psicològica i filosòfica que pretén estudiar la ment humana i el seu funcionament establint una analogia amb els ordinadors i el seu funcionament (els càlculs computacionals o algorismes). Així, escoles com el cognitivisme i el funcionalisme investigaren la programació d'ordinadors com una manera de conèixer millor la ment humana mitjançant la comparació. Així, a *grosso modo*, es podia establir una primera comparació bàsica: mentre que l'ordinador disposa d'un maquinari físic (hardware), un conjunt de programes que permeten processar la informació (software), i finalment la informació (inputs) introduïda que és processada, l'ésser humà disposaria a mode de hardware físic el cervell, com a software les anomenades *estructures mentals*, i com a informació, qualsevol dada dels sentits. L'origen de les estructures mentals, que serien aquells "programes" que ens permeten processar la informació (per exemple: numèrica, lingüística, lògica, emotiva, etc), ha donat lloc a la problemàtica de determinar quin és el seu origen, això és: si són apreses en vida (adquirides empíricament) o si són innates (genèticament determinades). En definitiva, es tracta de saber fins a quin punt, la manera de conèixer i entendre allò que anomenam

realitat és producte d'uns esquemes mentals predeterminats genèticament o són el resultat del nostre aprenentatge i interacció amb el medi: l'eterna pregunta per saber que hi ha de natural i de cultural en l'humà.

38.- **Emergentisme**: plantejament evolucionista, materialista i, per tant, monista, en relació al problema de la interacció entre ment/cervell. Així, afirma que hi ha una evolució emergent, en el sentit, que produeix realitats i propietats noves i imprevisibles que no són reductibles als elements a partir dels quals emergeixen. Així per exemple: l'aigua estaria formada per hidrogen i oxigen, els quals per separat posseeixen les característiques de ser gasos, inflamables i necessaris per a la respiració que ens manté vius, però en combinar aquests dos elements en una determinada proporció (dos àtoms d'hidrogen i un d'oxigen) apareixeria una realitat (emergiria) nova amb característiques diferents dels elements constituents (l'aigua, la qual és líquida, no inflamable i productora d'ofegaments que impossibiliten la respiració i causen la mort). És en aquest sentit que les realitats mentals són emergents, doncs provenen de l'activitat física del cervell però no poden ser explicades en els mateixos termes físics.

39.- **Raó**: etimològicament del llatí *ratio-onis* (la paraula grega seria logos) significa càlcul, raó, facultat de discórrer mitjançant la intel·ligència. En el cas d'aplicar el concepte a l'àmbit del comportament, parlem de *conducta* o *acció racional*, referint-nos així al fet que aquella acció està elegida i dirigida per la racionalitat humana (en oposició a la passió), és a dir, per les virtuts i valors que s'hi associen: prudència, ordre, moderació, responsabilitat, etc. Les funcions intel·lectuals associades a la racionalitat estan ubicades fisiològicament a la zona del cervell més recentment esdevinguda dins el procés evolutiu, anomenada neocòrtex o escorça cerebral.

40.- **Afectivitat**: dimensió psíquica, existencial i relacional del subjecte amb sí mateix, amb els seus semblants i amb l'entorn. Els tres tipus d'afectes bàsics són els sentiments, les emocions i les passions, diferenciant-se per la creixent intensitat i decreixent durada respectivament. Una característica essencial de l'àmbit afectiu és la seva *involuntarietat* en el doble sentit de que apareix (i desapareix) involuntàriament, i, si es presenta molt intensament, anul·la la influència de la raó en la voluntat (*irracionalitat*). L'àmbit de l'afectivitat està ubicat fisiològicament en la capa cerebral intermèdia (en quant a la seva aparició dins el procés evolutiu) anomenada *mesocòrtex* o sistema límbic, i s'activa davant determinats senyals que són interpretats al marge dels centres superiors de control situats al neocòrtex o escorça cerebral. Sembla ser que aquests patrons primitius de reacció immediata compleixen la funció adaptativa de ser uns mecanisme de supervivència i valoració rudimentaris genètica i evolutivament fixats. D'aquesta manera, allò que produeix atracció o rebuig, por o alegria emocionals, acostumen a tenir a veure amb les funcions bàsiques de la nostra existència: alimentació, reproducció, salut, defensa, etc. Això explica perquè les passions són universals tot i que no ho són els estímuls que les desencadenen. Els factors determinants del lligam entre un determinat estímulo i un determinat afecte poden ser de caràcter *biològic* (genèticament fixat), *cultural* (socialment après) o *individual* (fruit de l'experiència única i irrepetible del subjecte).

41.- **Passió**: etimològicament del llatí *passio-onis* i recollit del grec *pathos* "patiment, sofriment, el que s'experimenta o sent". Per Aristòtil era definida com aquella categoria (allò que pot ser predicat o dit de quelcom existent) contraposada a l'*acció*

que expressa l'estat d'un ens afectat per l'acció d'un altre (p.ex: *L'al·lot és pentinat per la mare*. En aquest cas, el nin rep, *pateix*, l'acció de la mare). En termes psicològics, entenem per passió aquella afecció o modificació de l'estat psíquic del subjecte caracteritzada per una tan gran polarització de l'afectivitat en un únic sentiment, que deixa afeblides i fins i tot anul·la la capacitat de judici (raó) i la voluntat. D'aquesta manera, es pot observar com quan el subjecte es veu afectat per una passió, aquesta esdevé activa i el subjecte (en el sentit de la seva voluntat i raó) esdevenen passives, arrossegades per l'ímpetus passional. Aquesta és una característica essencial de la passió i en general de l'àmbit afectiu: la seva *involuntarietat* en el doble sentit de que apareix (i desapareix) involuntàriament, i anul·la la influència de la racionalitat en la voluntat (*irracionalitat*). Històricament, la passió ha estat tradicional i majoritàriament enfocada des d'un cert menyspreu per la seva oposició o confrontació amb la racionalitat humana (la qual s'entenia com l'element diferenciador de l'espècie en relació a la resta d'éssers vius). Així per exemple, Pitàgores, Plató, Aristòtil, l'estoïcisme, el cristianisme, la Il·lustració, etc. No obstant això, a partir del segle XIX amb el naixement del moviment romàntic la passió serà entesa positivament com una part constituent, essencial i lloable de l'ésser humà, de la qual no es pot prescindir per entendre'l en la seva integritat i complexitat. L'apassionament pot ser entès com a positiu també en el sentit de ser una de les maneres en que el subjecte assoleix un determinat objectiu proposat: així, la passió es desenvoluparia dins la realització d'una determinada activitat que interessa intensament el subjecte, el qual concentra permanentment totes les seves energies en allò que l'apassiona abandonant altres interessos i desitjos que es posposen com a secundaris (p. ex: passió pel coneixement, per la música, etc).

42.- **Motivació**: conjunt de factors que inciten al subjecte des del seu interior a l'acció, és a dir, determinen l'*elecció* (perquè fem una cosa o una d'altra), l'*energia* (el grau d'esforç que hi dedicam) i la *constància* dels nostres comportaments (en algunes activitats persistim i en d'altres abandonam fàcilment) . Així, el *què* fem i *com* ho fem ve determinat per la intensitat de la nostra motivació. De fet, la paraula *motivació* està vinculada semànticament amb *motor* i *moure*, "allò que mou" en aquest cas, a l'acció. L'estudi de la motivació està lligat a l'estudi de les necessitats, doncs allò que mou l'individu a actuar no és altre cosa que la satisfacció de les diferents necessitats que se li presenten.

43.- **Necessitats**: Conjunt de mancances que ha de cobrir o satisfer un ésser per a la seva existència física i, en el cas humà, també pel seu benestar psíquic. El comportament humà s'orienta a la satisfacció de les necessitats, les quals, fonamentalment, es poden dividir en dos tipus: primàries o biològiques, que són totes aquelles producte de la nostra existència en tant que éssers vius que requerim mantenir el nostre organisme (menjar, beure, descansar, defecar, sexualitat, etc); secundàries o culturals, que són aquelles adquirides o creades com a resultat de la nostra existència i desenvolupament dins una comunitat social i cultural (tenir televisió, cotxe, mòbil, beure cervesa, menjar caviar, tenir un sofà, etc). Fixem-nos com les necessitats primàries són imposades genètica o biològicament, mentre que les secundàries són creades socialment i per tant "imposades" culturalment. Un intent classificatori interessant de les necessitats és el que realitzà Maslow, representant del corrent humanista dins psicologia.

44.- **Coneixement (procés de)**: en termes generals podem definir-lo com aquella relació que s'estableix entre un subjecte i un objecte en la qual el subjecte obté informació de les característiques d'aquell objecte. Aquesta informació obtinguda pot ser aprofitada per actuar damunt aquest o altres objectes, de manera que és evident la seva utilitat adaptativa dins el procés evolutiu. La branca filosòfica que estudia els processos i possibilitats del coneixement s'anomena *epistemologia* (del grec *episteme*, "coneixement"; i *logos*, raonament, ciència).

45.- **Sensació**: alteració d'un òrgan sensorial per part d'un estímul, que provoca una excitació nerviosa que és transmesa fins el cervell. El conjunt de sensacions externes, producte dels 5 sentits, i internes, constitueixen el material bàsic amb el qual elaboram la nostra experiència del món.

46.- **Percepció**: procés d'integració, organització i interpretació de les sensacions captades, el qual unifica, jerarquitzava i dona sentit a aquestes sensacions. L'escola psicològica de la Gestalt ("forma") afirma que la percepció no pot ser entesa com el resultat de sumar les diferents sensacions, sinó que percebem de cop totalitats o objectes complets, conjunts organitzats. És a dir, primer percebem el tot i després podem distingir i separar les diferents sensacions, de manera que sempre que sigui possible tendirem a percebre una forma o figura. La Gestalt va investigar les diferents lleis que regeixen la nostra percepció.

47.- **Factors subjectius de la percepció**: hi ha tota una sèrie de factors subjectius que intervenen en el procés perceptiu, com a mínim tres: a) *atenció*: aquesta constitueix un filtre selectiu que fa que de la infinitud d'estímuls amb que la realitat ens bombardeja, només alguns d'ells destaquen com a figura mentre que la resta resten relegats al fons, és a dir, desapercebuts; b) *interessos individuals*: els interessos individuals són els que determinen, a manera de criteri, l'atenció. Les necessitats del moment (fam, set, son, sexe, etc), la situació emocional (por, alegria, etc) o la formació professional i les nostres aficions (música, biologia, art, etc) fan que les persones es fixin en unes coses o en altres; c) *necessitats i condicionants culturals*: la cultura, i per tant també el medi, és l'entorn dins el qual hem après a percebre i a conceptualitzar aquestes percepcions (els esquimals són capaços de distingir perceptiva i conceptualment entre múltiples tipus de neu).

48.- **Concepte**: representació universal i abstracta de quelcom. El concepte és universal, és a dir, vàlid per a una pluralitat d'individus, precisament perquè és abstracte, això és, separa i reté només els trets comuns a tots ells prescindint d'aquells que no són compartits.

49.- **Conceptualització**: procés de classificació i ordenació simbòlica de les diferents percepcions. Gràcies als conceptes podem realitzar les anomenades operacions mentals conceptuals, és a dir, els judicis i els raonaments: a) els *judicis* constitueixen relacions de varis conceptes entre si que donen per resultat l'afirmació de quelcom (predicat) sobre quelcom (subjecte). Exemple: "Tots els homes són mortals"; b) els *raonaments* són inferències (induccions o deduccions) extretes a partir de relacionar diversos judicis entre si. Exemple: "Tots els homes són mortals" – "En Joan és un home" – per tant, podem inferir per deducció que "En Joan és mortal". La lògica és la ciència que s'ocupa de l'estudi de les inferències o raonaments.

50.- **Dogmatisme**: etimològicament del grec *doxa*, “opinió”, el seu sentit ha esdevingut en el temps el contrari del que inicialment significava, concretament doctrina fixa, invariable, inamovible i inqüestionable. Així, parlem de dogmatisme per referir-nos a aquella actitud que accepta sense cap mena de crítica que l'ésser humà pot assolir la veritat absoluta, de manera que s'acaba considerant com a certes i indubtables moltes més proposicions de les que raonadament poden sostenir-se i, en tant que considera que allò indubtable per a ell és la veritat, aquesta posició condueix cap a la intolerància i el fanatisme.

51.- **Escepticisme**: etimològicament del grec *skeptomai*, “observar minuciosament”. S'anomenen escèptics aquells pensadors que consideren impossible arribar a cap certesa absoluta. No obstant això, podem distingir dos tipus d'escepticisme: a) *radical*: considera que no podem assolir cap coneixement amb absoluta certesa, ja que l'únic que podem captar són les aparences de les coses i mai les coses en si mateixes. No hi ha coneixement objectiu, només diferents opinions subjectives, de manera que el millor que podem fer és no pronunciar-nos sobre res (és evident que l'escepticisme radical és autocontradictori com a mínim en un enunciat bàsic: afirma la certesa absoluta de no poder obtenir cap certesa absoluta); *moderat*: considera que ens manca un criteri definitiu per saber quan les nostres afirmacions són vertaderes i quan no ho són, de manera que l'únic que podem dir és que algunes proposicions són més probables que d'altres en funció de les raons o proves que tinguem a favor seu. Podríem dir que l'actitud escèptica moderada és la genuïnament filosòfica, doncs examina minuciosament i qüestiona tot allò considerat obvi, admet l'error com a part de la condició humana, considera que tot coneixement és provisional i pot ser modificat en el futur, i a diferència del radical que desmotiva, l'escepticisme moderat empeny a la recerca.

52.- **Relativisme (II)**: Aquesta posició afirma que la veritat no és mai universal ni objectiva, sinó que varia en funció de l'individu, la societat i el moment històric. Per tant, no hi ha veritats absolutes, sinó només relatives. Podríem dir que en cada època a tota societat es donen una sèrie d'afirmacions com a “objectivament vertaderes” en funció dels coneixements que es disposen, però aquestes van variant al llarg del temps, de manera que se'ns revelen com a convencionalment establertes i, per tant, modificables.

53.- **Empirisme**: etimològicament del grec *empeiria*, “experiència”. Concepció que afirma que tot coneixement humà possible té el seu origen directe o indirecte en la informació proporcionada pels sentits. Dit d'altre manera, la nostra ment quan naixem estaria en blanc i, a mesura que rebem sensacions, s'aniria omplint. Així, tot coneixement és après en contacte amb el medi extern, establint associacions entre les diferents sensacions.

54.- **Racionalisme**: Els racionalistes creuen que la possibilitat d'un coneixement lògicament necessari i universalment vàlid prové més de la raó que dels sentits. De fet, bona part dels racionalistes han estat alhora matemàtics i han adoptat aquesta ciència com a model del que hauria de ser tot coneixement i veritat. El racionalisme es caracteritza per suposar l'existència d'estructures mentals innates, és a dir, genèticament determinades en la nostra ment, a través de les quals categoritzariem la realitat i ens seria possible conèixer-la.

55.- **Idealisme transcendental, apriorisme o criticisme**: aquesta posició pretén ser una síntesi entre el racionalisme i l'empirisme. Així, d'acord amb l'empirisme, creu que tot coneixement comença necessàriament pels sentits i que sense ells no hi ha possibilitat d'obtenir un coneixement de la realitat; d'acord amb el racionalisme, estableix que la manera com aquestes sensacions són captades, percebudes i codificades simbòlicament a través del llenguatge i els seus judicis prové de tota una sèrie d'estructures mentals innates o categories que, per tant, serien determinades genèticament i configurarien la manera com la realitat se'ns fa present. Dit d'altra manera, la realitat sempre és una realitat subjectivament captada, una realitat que se'ns apareix d'acord a com nosaltres podem fer que se'ns apareixi, però mai és una realitat objectivament captada, doncs des del moment en que el subjecte la capta, aquesta ja és emmotllada a les estructures sensorials i mentals del subjecte. Utilitzant una vella analogia, els nostres sentits i la nostra ment serien com unes ulleres a través de les quals i gràcies a les quals podem veure la realitat exterior, sempre tenint en compte que segons el color dels vidres, els augments, les dimensions de les lents, la seva estructura còncava o convexa, etc aquesta "realitat"serà de manera diferent.

56.- **Realisme**: posició filosòfica que defensa l'existència d'una realitat independent de la nostra ment. Dins aquesta posició podem trobar dues posicions: a) *realisme ingenu*: creu que la realitat és tal com la percebem, de manera que no hi hauria distinció entre aparença i essència; b) *realisme crític*: afirma que la realitat no és tal com la captam pels sentits sinó que aquests només ens mostren la superfície de la mateixa, la qual ha de ser penetrada per la raó per arribar a la seva essència. Així, l'experiència sensorial seria una interpretació (aparença) del que és real autènticament.

57.- **Idealisme**: a diferència del realisme, el seu punt de partida no és el món exterior sinó la representació mental que d'aquest en fa el subjecte en la seva consciència.

58.- **Veritat (com a correspondència)**: correspondència entre allò dit i allò existent, d'aquí que s'anomeni també aquesta concepció *teoria de la veritat com a correspondència*. La veritat i falsedat són propietats exclusives dels enunciats, de manera que el llenguatge és la condició de possibilitat de la veritat i del seu contrari. El problema més bàsic que trobam aquí és dictaminar que és el que entenem per realitat.

59.- **Veritat com a coherència**: aquesta teoria sosté que una proposició és veritable, o millor dit, es té per veritable, quan no entra en contradicció amb tota la resta de proposicions que es tenen per vertaderes en un moment donat. Aquesta teoria és la bàsica de les ciències formals, això és, la lògica i les matemàtiques. No obstant l'anterior, aquesta complementa la resta de ciències empíriques, tant socials com naturals, i en elles presenta el següent problema: el conjunt d'enunciats que es consideren vertaders avui, poden ser considerats falsos demà, de manera que la coherència de la proposició amb la resta d'enunciats no garanteix la seva veracitat, ni la seva incoherència garanteix la seva falsedat.

60.- **Veritat pragmàtica**: el criteri que aquesta concepció utilitza per a decidir si una proposició és vertadera o falsa és la seva practicitat, això és, si és útil per a la supervivència i prosperitat de l'individu o comunitat a causa dels efectes pràctics positius que es desprenen de la seva admissió. El problema més bàsic d'aquesta teoria

consisteix en que allò que és útil per algú o alguna comunitat, pot no ser-ho o fins i tot ser perjudicial per un altre individu o grup, de manera que... quin criteri s'usaria per decidir si és veritat o no? La noció d'utilitat té una càrrega subjectiva enorme.

61.- **Hipòtesi**: resposta provisional a un problema determinat que funciona com una suposició que guia la investigació. Quan una hipòtesi és contrastada i verificada convenientment esdevé una *llei* científica.

62.- **Llei**: enunciat de tipus universal que expressa regularitats entre fenòmens. La seva forma és del tipus: “per tot X tal que tingui la propietat Y en una situació W , sempre es produirà Z ”. Les lleis permeten fer prediccions sobre esdeveniments futurs.

63.- **Teoria**: etimològicament del grec *theoria*, “contemplació amb finalitat explicativa”. Xarxa o entramat de lleis que unifiquen i permeten explicar l'experiència o, dit d'altra manera, marc des del qual s'interpreta la realitat.

64.- **Mètode**: etimològicament del grec *meta*, “més enllà” i *hodós*, “camí”, resultant “camí o conjunt de passes amb una finalitat precisa”. Aplicat a la ciència, conjunt de passes que regeixen la investigació científica per tal d'assolir explicacions contrastades i correctes.

65.- **Inducció**: raonament en el qual es parteix d'una afirmació sobre alguns fets observats pertanyents a la mateixa classe o tipus de fenòmens, i es conclou generalitzant tal afirmació per a tots els fets o individus pertanyents a tal classe. Exemple: He observat mil dones i totes elles tenen dos ulls; conclusió: totes les dones tenen dos ulls (hi ha el doble d'ulls que de dones).

66.- **Deducció**: raonament en el qual es parteix d'un enunciat de caràcter general a partir del qual se'n extreu un de caràcter particular referit a un fenomen en concret. Exemple: Totes les dones tenen dos ulls; Na Joana és una dona; conclusió: Na Joana té dos ulls.

67.- **Falsacionisme popperià**: concepció pròpia del filòsof Karl Popper segons la qual un enunciat universal no pot ser verificat mai definitivament per l'experiència, però sí que pot ser refutat o falsat definitivament per ella. Així, un sol cas particular en el que no es compleixin les conseqüències observables previstes per la teoria basta per refutar-la. El plantejament de Popper comporta una visió de la ciència marcada per la provisionalitat de les teories científiques, les quals són productes humans fallibles que són vigents mentre són útils, però que han de ser substituïdes per d'altres millors explicativament en disposar-ne. La teoria de Popper, tot i ser interessant, presenta alguns problemes pràctics importants.

68.- **Càrrega teòrica de l'observacional**: fenomen segons el qual les teories científiques constitueixen el coneixement previ des del que s'interpreta la realitat, des del qual s'*observa* la mateixa, de manera que quan aquestes teories són contrastades es contrasten des de sí mateixes i difícilment poden ser falsades.

69.- **Condicions experimentals inicials**: un experiment consisteix en pressuposar que donades unes determinades condicions, es produeixen uns determinats fets o resultats.

La variació o alteració d'aquestes condicions suposa variacions en els resultats, impedit en molts casos que es produeixi allò previst.

70.- **Hipòtesis auxiliars**: conjunt de suposicions que es resten implícitament inqüestionades quan contrastam una teoria, però que evidentment cap la possibilitat que siguin falses.

71.- **Hermenèutica**: etimològicament del grec *hermeneutikós*, “interpretació”. L'hermenèutica és la tècnica de reconstrucció de l'horitzó temporal, i per tant, social i cultural, en que es genera qualsevol producció humana, per tal de comprendre el seu sentit o significació, cosa que només es pot aconseguir tenint en compte les intencions i creences dels individus que regeixen els seus comportaments. L'anterior és una diferència cabdal en relació a les ciències naturals, doncs aquestes estudien el comportament dels fenòmens naturals ja bé per instint, ja bé per afinitat química, ja bé per lleis físiques.

72.- **Tecnociència**: concepte que designa la concepció actual que entén la ciència com una activitat lligada bàsicament a la seva possibilitat d'aplicació tècnica. La tècnica se'ns apareix en els seus orígens, com la manifestació d'una capacitat de producció guiada per una voluntat o desig d'alliberament respecte la necessitat i els imperatius del medi natural, amb l'objectiu de la supervivència. És important remarcar allò de «guiada», doncs la tècnica apareix com una *facultat instrumental*, és a dir, productora de procediments i instruments, això és, de mitjans. Per «mitjà» entenem allò que es disposa o que es *útil* en base a un determinat objectiu (que pressuposam constitueix la satisfacció d'alguna necessitat). La tècnica no delimita allò que és necessari per a nosaltres, sinó que disposa els mitjans (instruments i procediments) que serviran per a la consecució de la finalitat proposada.

73.- **Art**: etimològicament del llatí *ars*, “exercici d'un ofici determinat guiat per unes regles pràctiques”. Tot i les dificultats per a trobar una definició vàlida per a totes les manifestacions artístiques i tots els períodes històrics, oferim aquí la definició oberta de Tatarkiewicz: entenem per art una activitat humana conscient capaç de reproduir coses, construir formes, o expressar una experiència, si el producte d'aquesta reproducció, construcció o expressió pot causar goig, emocionar o produir un xoc.